

C.E.Kühl

Notater om “moralens topologi”

[1985? måske meget tidligere? /indskrevet 04-01-2005.]

Noget er dig nært, og noget er dig fjernt. Og det nære bekymrer dig før det fjerne. Dét er der ikke noget at gøre ved, og så meget mindre som vi næsten kan *definere* det nære som: det, der først bekymrer dig. Jeg siger ”næsten” for – så at sige med fynd – at markere, at noget bliver tilbage, som ikke hæves op og ufarliggøres i tautologien. Det nære og det fjerne er jo ikke som den store og den lille afstand. Det fjerne fordrer ikke i og for sig tilstrækkelig mange kilometer – eller for den sags skyld kilowatt eller dollars – men alene *anstrengelsen* for at gå forbi det nære.

Der er altså noget, som først bekymrer dig eller bekymrer dig uden videre. Det kan være anstrengende nok at eksistere i denne bekymring, bekymringen selv er dog *givet* dig uden anstrengelse. Og så er der noget, som bare bekymrer dig, for så vidt du går videre end til det, som uden videre bekymrer dig. Her fordrer selve optagelsen af bekymringen sin egen anstrengelse.

At anstrenge sig eller ikke anstrenge sig er dog kun halvdelen af sagen. For [oprigtigt] du kan vel bare bekymre dig om det, som du tager dig nær. Altså: Du kan bare bekymre dig om det fjerne, for så vidt du ved en anstrengelse har nærmet dig til det, har gjort dig det nært. Eller: Først når det fjerne er blevet det nære, kan eksistensen udfolde sig i bekymring derfor. Og da fremkommer den anden halvdel: Det fjerne kan så at sige ved egen kraft – eller i hvert fald ved en kraft, som ikke er din anstrengelse – trænge sig på, ”slå sig ind”, ”falde ind”, ”blive påfaldende”. Det, du til enhver tid *først* bekymrer dig om, er altså det eneste du til syvende og sidst *kan* bekymre dig om, og det er det nære. Men det fjerne [i.e. det, som er fjernt] kan blive nært ved din anstrengelse eller sit eget ”påfald”.

At det fjerne slår sig ind på os, så vi må tage os nær af det [os det nær] er vel i øvrigt let nok at forstå. I det daglige stokkes kabalerne om hvert minut og på mange planer. Men hvis vi bare kan bekymre os for det nære, og det fjerne bare nås ved anstrengelse: hvorfor da anstrenge sig på denne måde? hvorledes går det til, at nogen nogensinde har anstrengt sig for at nå det fjerne? Det, vi spørger efter, må være nærliggende. For så vidt er svaret selv nærliggende: Anledningen, grunden, tilskyndelsen til at opsøge det fjerne findes i det nære. Hvis sulten melder sig, rejser jeg mig fra skrivebordet og går ud i køkkenet og smører en rundtenom. Her er sulten selv det ene nære, som driver mig forbi det andet nære –

skrivebordet, arbejdet – og mod det relativt fjerne: køkkenet, maden. Hvis jeg har en aftale med nogen om at mødes et bestemt sted til et bestemt tidspunkt, går jeg hen til busstoppestedet i passende god tid. For aftalen er *eo ipso* en aftale om at huske aftalen – eller i det mindste om ikke at glemme den – og at huske aftalen er at tage sig [den] nær af den. Det nære, erindringen om det aftalte møde, forbinder sig således med det fjerne, til mødet selv, og skynder mig til bevægelse. På en måde er det at bevæge sig altid at nærme sig. Selv når vi flygter fra noget, dvs. fjerner os fra det truende nære, søger vi med anledning i nærheden at nærme os et sted, som i det mindste udmærker sig ved at holde truslen på afstand.

At være menneske er at være til. Men al tilværelse er tilstedeværelse. Og at være til stede er til enhver tid at være et *bestemt* sted. Og at være et bestemt sted er at være i nærheden af noget, fjernt fra noget andet. Nærhed og fjernhed er således en uophævelig struktur ved den menneskelige eksistens. Derimod går det an at gøre ophævelser imod det, som til enhver tid gælder og tæller som det nære og det fjerne. Fordringen om at nærme sig det i og for sig væsentlige træffer enhver af os. Den træffer os enkeltvis moralsk. Og den træffer os alle – eller enhver af os som medlem af ”os alle” – politisk, fordi samfundet optager sine [borgere] medlemmer i sig ved at ud-stede pladser i nært og fjernt. At forvalte nærhed og fjernhed er ikke mindst et politisk anliggende

[Det gælder ikke mindst] Ledetråden hedder arbejdsdeling, den samfundsmæssige arbejdsdeling. ”Vi” deler arbejdet mellem ”os”, og ”vi” bliver dem, ”vi” er, ved den måde, ”vi” til enhver tid allerede har delt arbejdet imellem os [på]. At tiltræde sit arbejde, eller sin funktion, er at indtage sin plads og derved træde i nærheden af noget. Men pladserne er mange, og det er ikke muligt at nærme sig det ene uden at fjerne sig fra det andet.

”Huset brænder! Huset brænder!” Ud fra hver lejlighed på hver etage strømmer folk, når de så vidt har samlet sig og sine. Regner vi med et selvfølgeligt guddommeligt forsyn – en overmåde harmonisk arbejdsdeling – som lader flest mulig komme frelst ud, når alle søger sine nærmeste? Næppe. Men de nærmeste kaldes de jo netop, fordi det er dem, vi først ser til. Vore nærmeste er – og lad det [for min skyld gerne] bare være ved guddommelig indstiftelse – dem, vi først er sat til at sørge for. Når vi så alle er kommet vel ud og ned, hvad så? Nå jo, på 4. etage bor fru Paulsen, ganske alene og dårligt til bens. Naboen, snedkeren Winge, kommer hurtigt i tanke om det og springer hurtigt ind i det brændende hus, før det er alt for farligt, og det hele ender godt. Winge er lidt af en helt, en hverdagshelt, og ingen vil vel regne ham det til last, at han fører sin familie frelst ud og ned, før han – før nogen anden – kommer i tanke om fru Paulsen. Det allernærmeste krævede her hans fulde opmærksomhed og måtte bjærges, før blikket kunne nå videre. Men hvad siger brandmajoren?

Måske går det an at reservere termen ’grusomhed’ til at betegne de lidelser, et menneske forvolder med åbne øjne, så at sige i fuld klarhed over, hvad han gør. Den andens lidelser er ham lige så nærværende som hans egen eventuelle gevinst ved handlingen – eller i ekstreme tilfælde: hans egen tilfredsstillelse ved at udføre handlingen. Jeg vil ikke hævde, at grusomhed i den forstand er patologisk – og slet ikke påstå, at den ikke forekommer og ikke er værd at regne med. Blot påpege, at selv i en verden uden grusomhed er der rum for megen lidelse, som mennesker har et ansvar for.

Som barn, husker jeg, gjorde det mig lejlighedsvis urolig at tænke på, at der havde levet mennesker før Jesus, som aldrig havde fået chancen for at tro på ham. At tidspunktet for et menneskes fødsel skulle influere – ja, afgørende bestemme – muligheden for dets salighed/frelse, forekom mig så uretfærdigt. For jeg var på det rene med, at det var gennem troen, ikke ved gerningerne, vi finder nåde for Gud. Og jeg havde ikke forstået ”det opbyggelige i, at mod Gud haver vi altid Uret”. Kanhænde uroen beroede mere på en vis intellektuel ordenssans end på kærlighed til mennesker – i så fald en yderst abstrakt sådan og

slet ikke en kristelig, som jo netop er kærlighed til næsten, til den næste du møder på din vej, til dine nærmeste og nære i betydningen: dem, det er din lod at kunne elske konkret, og for hvem dit liv gør en forskel. Kun Gud elsker, kristeligt set, alle mennesker, og han tager vel også på uransagelig vis sit kærlige opgør med Sokrates og tusinder af navnløse andre.

Som sagt, uroen opstod bare ved enkelte lejligheder, der var jo så meget andet at bekymre sig om, hyppigere, stadigere. I dag kan man så distanceret trække på smilebåndet ad det hele. Det er blevet til en pudsighed, fordi man i mellemtiden, som voksen, har fået patent på alvoren. Ikke sandt: det er jo så uendelig mange andre ting, som *først* trænger sig på, *først* må tages alvorligt? Javel, prioriteringen er ganske i sin orden. Men Sokrates og Anonymus 53.887 lider vel lige så meget som – og eventuelt et par tusind år *længere* end – en af os i dag forventeligt gør det ved at dø uden troens rare klenodie.

Uroen finder sin – for *os* at se: langt alvorligere – ”synkrone variant” i tanken på de millioner, der akkurat nu lever uden for det europæiske kulturområde og ikke får [har fået] lejlighed til at høre evangeliet. Eller – hvis vi netop holder os til det jordnære – lever uden de elementæreste livsfornødenheder, og dette i høj grad takket være samme europæiske kultur. De allerfleste af os bekymres sikkert redeligt nok, og man giver sin skærv ved lejlighed. (”Gå bort og giv alt, hvad du ejer til de fattige – og kom så og følg mig!”, siger Jesus til den rige mand, hvis helt personlige ulykke det var, at han elskede sin rigdom højere end noget andet. Havde han med forlov blot sagt: ”Gå bort og giv alt, hvad du ejer, til de fattige – *da* følger du mig!”) Det koster vist nok 50 kr. at helbrede en spedalsk. Men man reparerer selvfølgelig køleskabet, betaler huslejen, passer sit arbejde, opdrager sine en, to eller tre børn, før man ser, hvad man kan gøre. Ellers, mener man – og vist med føje – kan man jo slet intet gøre.

Spedalskhed (Lepra) hovedformen knudespedalskhed ytrer sig først som infiltrationer på hud og slimhinder. Dernæst falder infiltrationerne hen og afløses af uhyggeligt udseende sårddannelser. Hele næsen kan falde hen. I de senere stadier er sygdommen forbundet med voldsomme smerteanfald. Døden indtræder oftest som følge af blandingsinfektion eller ved bacillernes indtrængen i blodet. Spedalskhed er – i begge former – meget smitsom, og de fleste steder har man indtil i dag ikke vidst nogen anden måde at holde svøben på afstand end at udstøde de angrebne af samfundslivet... Hér afbryder jeg beskrivelsen. En og anden finder det sikker usmageligt, at detaljer om store menneskelige lidelser bruges som blot eksempel for at bjærge en filosofisk pointe. Lad gå med at spedalskheden *nævnes*, men hvorfor *beskrive* den? Hvad er for resten pointen? Pointen er på en måde den, at du først tager anstød ved beskrivelsen. Det koster 50 kr. at helbrede en spedalsk – det sagde jeg også ovenfor. Men i og med beskrivelsen – i og med du læser beskrivelsen og gør dig forestillinger – rykker forholdet nærmere, og imperativet om at hjælpe de nødstedte trænger sig stærkere på

I ballongyngen over en lidt for aldersmærket og alt for hærget forlystelsespark i Wien [forlystelsesparken – vi ser den mærket af alder, hærget af krig] fortæller han, hvordan han kunne gøre det, hvorledes et menneske kan gøre det umenneskelige. I efterkrigens første halve år har Harry Lime slået sig til halvrig ved at fortynde, dvs. forfalske, penicillin og sælge den til – en stadig stigende – markedspris. Hundreder af mennesker, fortrinsvis børn, er døde eller lever et liv i lidelse og ydmygelse. Dét er konsekvensen af behandlingen med Harry Lime’s falske præparat, han ved det – og han vidste det, før han indlod sig med projektet. Hvorledes *kunne* han gøre det?

”Se dernede!”, siger han. ”Folk ser ud som små prikker. De flytter sig lidt, men spiller det nogen roller? Hér er en hånd med 20.000\$. De 20.000\$ er mine, hvis jeg fjerner en af prikkerne dernede. Klart, jeg gør det. Ville du ikke gøre det samme?” Spørgsmålet rettes til vennen Rollo Martins – ja, de er faktisk venner, for det er først nu, det er ved at gå op for Martins, hvem Harry Lime virkelig er, og hvor man har ham – men træffer i sin almene form enhver af os. Nåja, ingen behøver vel føle sig truffet. Alle ved vi jo, at de små prikker er

mennesker, helt mennesker som dig og mig, og ingen af os har vel nogensinde byttet et menneskeliv med et pengebeløb? Nå nej, men der bliver en rest tilbage.

Vi vælger jo det bedste efter bedste evne. Men det nære tager vi os mest nært af, og det fjerne er det ikke så nærliggende at have øje for. Her kræves der altså anstrengelse.

Colonel Calloway beder Martins hjælpe til ved likvideringen af Lime, beder ham være lokkedue. Martins er nu fuldstændig klar over, at Calloway hele tiden har haft ret i sin anklage mod Lime: Lime profiterer akkurat så bestialsk på fredens og genopbygningens første transaktioner, som andre kort forinden profiterede på verdenskrigen. Han fortjener sin straf, og kan han ikke fanges levende, bør han skydes ned. Martins kan godt se det, men han vil ikke være med. Venskabet, tiden i venskab med Lime, er for ham det nære, han er objektivt vis nok på Lime's bestialitet, men ikke på inderlig vis. Som lokkedue er Martins et storartet emne, måske det eneste brugbare. For han er sikkert den eneste person, Lime endnu har tillid til – et forhold Lime selvsagt er ene om at bære skylden for. Rollo Martins ved det udmærket. Men at lure en ven er at afskrive noget af sig selv, noget som her *må* afskrives ganske vist, men det virker endnu uoverkommeligt. En enkelt uhæderlig handling over for en person som *sub specie aeterni* er mere bæst end ven, er – også moralsk – overmåde vanskelig at bære for den, der netop *ikke* ser tingene *sub specie aeterni*, men menneskeligt, perspektivisk. Kort sagt: vægtskålen med Martins' enestående misbrug af vennens tillid løftes i hans sind ikke op af vægtskålen med al den djævelskab, Lime har forvoldt og måske endnu vil komme til at forvolde. Tiden i venskab med Lime er ham det nære, ofrene for Lime er... prikker i landskabet.

Ikke sandt? Calloway eskorterer Martins til lufthavnen. De snakker ikke om sagen og har for øvrigt ikke travlt. På vejen passerer de en anonymt udseende bygning, grå blandt så meget andet gråt. Calloway beder Martins gå med derind, der er noget, han gerne vil vise ham – og det tager bare fem minutter. Det viser sig at være et provisorisk børnehospital. Calloway åbner en dør, og en til. På denne afdeling ligger en række ofre for Lime's virksomhed, fysisk nedbrudte, mentalt fordærvede. Vi ser ikke, hvad Martins ser. Men vi ser, at han ser, virkelig ser. Snart efter siger han nemlig: "All right, Calloway, du vinder!" Han har vidst det hele tiden. Han vidste det i hvert fald, før han kom ind på hospitalet. Han ved ikke noget nu, som han ikke vidste før. Men før stod det ham fjernt, det var ikke til at tro, og det var ikke konkret. Nu trænger det sig på, det er ikke til at komme udenom, det er ikke til at se forbi [hvilket Martins for resten aldrig ville forsøge].